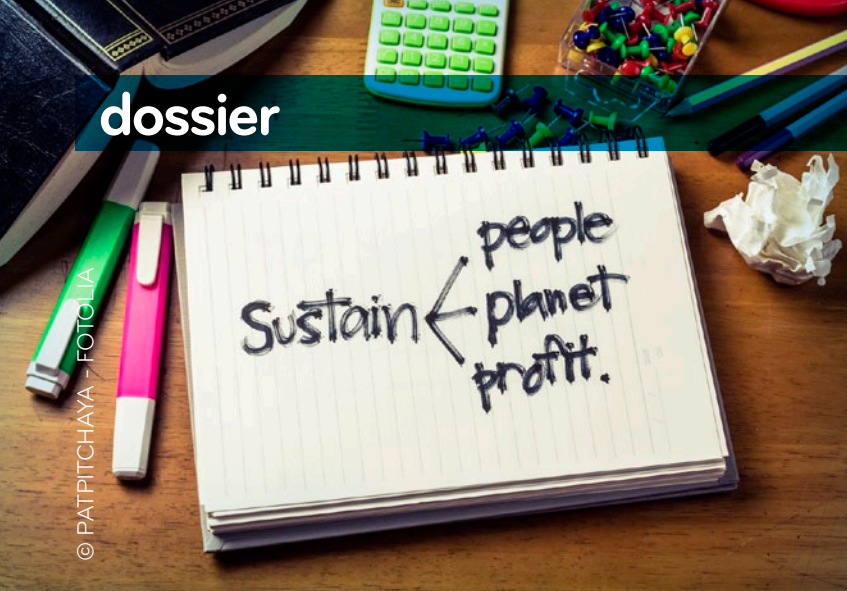

Decennialang leefden ze broederlijk naast elkaar: milieuactivisten en ontwikkelingswerkers. Ze deelden een verlangen naar een betere wereld, maar richtten voorts hun pijlen op eigen doelen en tapten uit verschillende vaatjes. Vandaag liggen hun kaarten op één hoop. Milieuzorg *is* ontwikkelingssamenwerking. Omdat het oude verhaal niet langer klopt.

De ademnood van een planeet
Ontwikkeling en milieuzorg, één en ondeelbaar

© PATPITCHAYA / FOTOLIA

“De drie P’s van People, Planet en Profit zijn vandaag volstrekt achterhaald.”

Ik tref mijn gesprekspartners in het heetst van de strijd, tussen de pauselijke encycliek die milieuzorg een morele plicht noemt, de internationale conferentie over ontwikkelingsfinanciering in Ethiopië, de Post 2015 development goals-top in New York en de klimaatconferentie in Parijs. Het momentum is groot, nooit zo groot geweest... Het besef dat de klassieke vormen van ontwikkeling de realiteit achterna hollen, dat de zero hunger-doelstelling onhaalbaar is zonder milieuaanpak, is stilaan wijdverspreid. Ontwikkelingswerk moet voortaan anders. Duurzamer.

Kortzichtig denken

Voor **Lies Craeynest**, EU policy advisor on climate change and global food security bij Oxfam, ligt de sleutel van een nieuw ontwikkelingsdenken in een andere kijk op vooruitgang. “Het huidige ontwikkelingsmodel is gericht op groei, uitgedrukt in BNP en economische vooruitgang. Maar als een

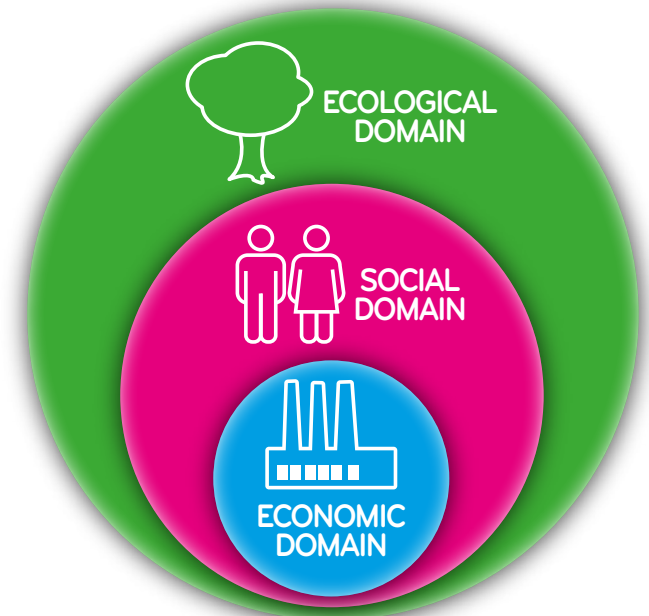
land getroffen wordt door een ramp, stijgt het nationaal product omdat er diensten en geldstromen op gang komen. Als er veel verkocht en geconsumeerd wordt uit eindige grondstoffen, dan noemt

Jan Wyckaert

het huidige, extractiegerichte ontwikkelingsmodel dit vooruitgang. Dit kunnen we toch bezwaarlijk vooruitgang noemen? Ontwikkeling is op dit moment enkel het voorrecht van de top 10% die zich die dure grondstoffen kan veroorloven én zich kan beschermen tegen de gevolgen van het onbepaald gebruik. Ontwikkeling die geen rekening houdt met de limieten van onze planeet en geen herverdeling beoogt, is geen echte ontwikkeling. Als we deze trend verder zetten, zal weldra 1% rijksten evenveel bezitten als de overige 99%.”

Het model van de biofysische begrensdheid van de aarde

“Als ik geld geef, leg ik het probleem buiten mezelf. Als ik anders moet gaan leven, ligt de bal in mijn kamp.”

© PHOTOGRAPHEE.EU - FOTOLIA

Dansen op de ravijn

Jan Wyckaert, verantwoordelijke strategy & stakeholder engagement bij Vredeseilanden, deelt diezelfde bezorgdheid. “De economische groei in het Noorden stagneert sinds 2008, een nieuw ontwikkelingsdenken dringt zich op. Sinds de val van de Berlijnse Muur kijkt de hele wereld door een liberale bril. De planeet wordt beschouwd als één gigantische markt, met alle gevolgen van dien. Groenland smelt in de zomer voor de helft weg en oliemaatschappijen zoeken in die vrijgekomen zones naar nieuwe olie-reserves om de BRICS-landen tegemoet te komen in hun industriële inhaalbeweging. Groei blijft het enige politieke antwoord: meer produceren, meer consumeren, in het beste geval in ‘respect’ voor de natuur. Maar dit duurzame-ontwikkelingsdenken, met de drie P’s van People, Planet en Profit, die elkaar in evenwicht houden maar niet beperken, is vandaag volstrekt achterhaald. Een nieuw model, dat uitgaat van de biofysische begrensdheid van de aarde, wordt stilaan gemeengoed. Het bestaat uit concentrische cirkels, met de economie in het midden, vervolgens het sociale, en de biofysische grens aan de buitenkant. Milieu begrenst de twee andere. Alles hangt aan elkaar vast: overschreid je één grens, dan

haal je het hele systeem onderuit. Vandaag respecteren wij die biofysische grens niet. We halen meer uit de aarde dan zij genereert.”

De identiteit van een wereldburger

Als we als ontwikkelingsactoren én als individuen echt relevant willen zijn, dan moeten we productie en consumptie anders bekijken, zegt Jan Wyckaert. “De global citizen-idee is daarbij een interessante invalshoek: hoe kan ik mijn eigen consumptie- en productiemodel drastisch aanpakken zodat anderen het beter kunnen hebben? De grootste bottleneck is de individuele mentaliteit van mensen, met name datgene waaraan ze hun identiteit ontlenen: een mooie wagen, een extra skireis, exuberant tafelen... Steeds meer mensen ontlenen hun identiteit aan andere waarden, zoals hun fiets, bijen kweken of stadsparticipatie. Maar hoe brengen we die gedragsverandering in een stroomversnelling? Geld geven aan ontwikkelingssamenwerking kan soelaas brengen, maar relevanter is het om onze eigen omgeving te verduurzamen. Als ik geld geef, leg ik het probleem buiten mezelf. Als ik anders moet gaan leven, ligt de bal in mijn kamp.”

Harro van Asselt, onderzoeker aan het SEI, legt uit hoe extra klimaatgeld het transversale denken in de weg kan staan.

Noord-Zuidperspectief achterhaald

Het ongebreidelde productie- en consumptiemodel met zijn milieu- en economische gevolgen werkt een gigantische ongelijkheid in de hand, maar die ongelijkheid is een mondiaal gegeven geworden. Het gaat lang niet meer om het arme Zuiden en het rijke Noorden, maar om een steeds rijkere toplaag, overal ter wereld, en een steeds armere basis. Griekenland zit in het slop en in Jakarta of Nairobi rijzen de *mall's* uit de grond.

Dat het Noord-Zuidperspectief achterhaald is, is een groeiend inzicht. De *millennium development goals* (MDG's) plaatsten thema's als gezondheid of gendergelijkheid nog in een kader waarbinnen het rijke en slimme Noorden middelen moest aanreiken aan het achtergestelde Zuiden. Maar de wereld is veranderd, en de millennium goals worden deze maand op de VN-conferentie in New York vervangen door *sustainable development goals* (SDG). "Dit is een kantelmoment in het ontwikkelingsdenken", zegt **Hanne Knaepen**, beleidsanalyst voor klimaatverandering en voedselzekerheid bij het ECDPM. "De SDG's zijn gebaseerd op het universaliteitsprincipe.

New and additional, een principe met weerhaken

“De meeste hulpverlenende landen vinden het terecht dat milieuzorg opgenomen wordt in de internationale hulpprogramma's. De ontwikkelingslanden vrezen echter dat een focus op klimaat het hele ontwikkelingsbudget zou uitputten, ten nadele van de klassieke thema's als gezondheid en onderwijs. Daarom werd het principe ingevoerd dat de klimaatfinanciering van ontwikkelingslanden 'new and additional' moet zijn en dus bovenop het ontwikkelingsbudget moet komen. Landen als Noorwegen en Zweden, die nu reeds 1% ontwikkelingshulp geven, beschouwen hun extra inspanning als 'new and additional', waar sommige ontwikkelingslanden en kritische ngo's het niet mee eens zijn. Persoonlijk vind ik die opdeling tussen traditionele en klimaatontwikkelingshulp eerder kunstmatig.

Vaak hebben klimaatmaatregelen een rechtstreekse economische of andere impact. Milieuzorg moet een transversaal thema worden, dat alle ontwikkelingsdomeinen doorspekt. Heel wat donoragentschappen zitten al op het spoor van de klimaatmainstreaming. Ze onderwerpen hun projecten aan climate impact assessments en passen hun portfolio aan, rapporteren, wisselen best practices uit." Lies Craeynest (Oxfam) erkent dat hokjesdenken nefast is, maar de huidige praktijk van donorlanden om de extra kost van klimaataanpassing uit een stagnerende pot van ontwikkelingsgeld te halen noemt ze onaanvaardbaar: "Het kostenplaatje stijgt, maar de financiële hulpverlening blijft hangen, zelfs ver beneden de 0.7% belofte die klimaatverandering niet eens in beschouwing nam."

© WEIM - FOTOLIA

In de huidige wereld is alles verbonden, onze noden én onze inspanningen zijn collectief. Daarom gaan de SDG's er niet meer van uit dat het Zuiden zich moet aanpassen of dat het Noorden moet verduurzamen. Dat beeld is vertekend, want Europa stoot allang niet meer zoveel uit, terwijl sommige groeilanden, zoals Zuid-Afrika, een gigantische uitstoot optekenen. Elk land zal moeten bijdragen tot het welzijn van die ene planeet die we delen. Of dit haalbaar is? De MDG's werden slechts gedeeltelijk gehaald en dat zal ook nu het geval zijn. Toch zijn dergelijke ambitieuze doelstellingen belangrijk om richting te geven. Voortaan kan het universaliteitsprincipe

aangewend worden om druk uit te oefenen. Helaas zijn klimaatverbintenissen vandaag nog niet wettelijk bindend.”

Recht op welvaart = recht op vervuilen?

Eén vraag blijft echter prangend: hoe kunnen we het verlangen naar meer welvaart van landen die achterop hinken opnemen in dat nieuwe duurzaamheidsdenken? Wat met hún recht op welvaart? Het Westen verbeterde eeuwenlang zijn levensomstandigheden door gulzig gebruik te maken van alles wat de aarde voortbracht. Lies Craeynest: “De geïndustrialiseerde wereld heeft een historische schuld. Zij moet

de leiding nemen en anderen helpen bij de kostelijke transitie naar een duurzame economie en energiebeleid. Anderzijds sluit het duurzaamheidsdenken ook aan bij de eigen wil en visie van vele arme landen. Zij beseffen dat ze zelf baat hebben bij een doorgedreven milieubeleid omdat zij de grootste ecologische impact opstrijken. Het recht om te vervuilen maakt plaats voor een interessantere nieuwe weg, mits financiële ondersteuning van rijke landen. Steeds meer Afrikaanse landen, zoals Gabon of Ethiopië, kiezen voor een ander energieverhaal om hun onafhankelijkheid van de volatiele markt van fossiele brandstoffen te verzekeren.”

Lies Craeynest

© ALEN-D - FOTOLIA

De curve van welbevinden

De curve van het welbevinden plaatst landen op de assen van BNP en ecologische voetafdruk.

Een land als Niger bevindt zich links onderaan met een laag BNP en lage voetafdruk. België deelt met andere rijke landen een plaats hoog in de rechterbovenhoek: ons BNP is hoog, onze voetafdruk navenant. Cuba bevindt zich in het midden van de curve

en behoudt een evenwicht tussen BNP en voetafdruk. Welbevinden en welvaart lopen tot op een bepaald niveau gelijk op, maar daarna vlakkt die curve af en neemt het welbevinden niet meer toe met een stijgende welvaart. Opdat zoveel mogelijk mensen een evenwichtige basis van welbevinden kunnen bereiken en landen als Niger kunnen stijgen op de curve, zullen landen met een hoge

welvaart hun economische groei en ecologische voetafdruk moeten terugdringen tot het niveau dat nog steeds voldoende welbevinden verzekert. Rijke wereldburgers kunnen zich dan de vraag stellen of ze na de bereikte limiet van welbevinden nog meer economische winst willen maken dan wel andere goederen zoals vrije tijd in de plaats willen stellen.

Zuiderse expertise

De expertise voor klimaatvriendelijke praktijken is vandaag ook geen exclusief westers goed meer. In de jaren 90 werd klimaat als een technisch-wetenschappelijk probleem bekeken, niet als een ontwikkelingskwesitie. Alleen het Westen, met zijn technische *knowhow*, kon toen een zinvolle bijdrage leveren. Vandaag liggen de kaarten anders. Hanne Knaepen: "Mensen passen zich al decennialang aan aan de wijzigende omstandigheden en die kennis van het Zuiden wordt nu mee opgenomen in het denkproces. Dat bevordert het *ownership* van klimaatmaatregelen. Ethiopië is een schoolvoorbeeld van Zuiderse beslissingskracht. De vroegere premier Meles Zenawi was een visionair die de ernst van het klimaatprobleem begreep. Hij had bovendien al snel door dat er grote budgetten zouden vrijkomen voor klimaatzorg en dat zijn land het best op de kar sprong. Ethiopië zet vandaag alles in het werk om tegen 2025 een *zero-carbon economy* te zijn."

Winnaars en verliezers

Dat het duurzaamheidsdenken lokaal voet aan de grond krijgt is niet altijd even zichtbaar in de internationale onderhandelings-

“De grootste bottleneck is de individuele mentaliteit, met name datgene waaraan mensen hun identiteit ontleenen.”

gen, die vaak achterlopen op de realiteit. Lies Craeynest: “Sommige regeringen staan al veel verder in hun energieplannen dan ze in internationale onderhandelingen laten blijken. China bijvoorbeeld levert grote inspanningen, voornamelijk omdat ze de luchtkwaliteitsnormen van de WHO zwaar overschrijden en de bevolking er ziek van wordt. Als 1 miljard Chinezen inzet op een ander verhaal, heeft dit internationaal positieve gevolgen voor de bestrijding van klimaatsverandering. Toch worden deze nationale mentaliteitsverschuivingen niet altijd vertaald in actie op internationaal niveau. De economische interesses, in de eerste plaats van de steenkoolsector, houden het klimaatdenken in een houdgreep. Willen we onze planeet behoeden voor onomkeerbare uitputting, moet 80% van de fossiele energievoorraden in de grond blijven. Het spreekt voor zich dat de weerstand groot is...”

“Het publieke draagvlak voor klimaatactie is echter stukken groter dan politici erkennen. 70% van de bevolking is bereid om

milieuinspanningen te leveren, maar concreet gedrag wordt door politieke beslissingen gestuurd. België heeft een van de minst groene belastingsystemen. Bedrijfswagens worden angstvallig gespaard. Bij elke beslissing zullen er individuele winnaars en verliezers zijn, maar groene belastingen zijn er voor het algemeen goed. Dat is iets heel concreets: ons eigen individuele en collectieve leven. België heeft een sterke civil society, die de solidariteitsgedachte erg genegen is, maar media en politiek ondersteunen dit niet, onder het mom dat solidariteit te duur is, dat de prioriteiten in tijden van crisis elders liggen.”

Wie betaalt welk gelag?

De financiering van duurzame ontwikkeling blijft echter een moeilijk verhaal. Vele landen verschuilen zich achter de economische crisis om hun hulpverleningsbelofte

Hanne Knaepen

© VIRYTHPEHJLJD89 - FOTOLIA

Aanpassing en mitigatie

Maatregelen om de klimaatimpact te bestrijden kunnen we onderbrengen in twee categorieën: aanpassing en mitigatie. Een woordje uitleg.

Aanpassing: Alle landen, ook België met zijn kwetsbare kustlijn, zullen zich moeten aanpassen aan een opwarming van het klimaat, die nu al tot bijna 1°C oploopt. Moeilijke politieke keuzes zullen moeten bepalen wat wordt beschermd en wat niet.

Mitigatie: Dit zijn maatregelen die de oorzaken van de klimaateffecten aanpakken. Ze beogen een vermindering van de broeikasuitstoot en een stagnering van de opwarming. Er bestaat een internationaal akkoord om de opwarming te beperken tot 2°C. Boven die grens moeten aanpassingsplannen het bijtje leggen.

“Willen we onze planeet leefbaar houden, moet 80% van de huidige grondstoffenreserves in de grond blijven. Het spreekt voor zich dat de weerstand groot is.

van 0,7% tegen 2015 niet na te komen. Dat bovenop die envelop van internationale hulp ook nog klimaatfinanciering moet komen, zit vele beleidsmakers dwars. Wie nu reeds de klimaatgevolgen voelt heeft geen andere keuze dan intussen zelf de grootste nood te lenigen. Oxfam schat dat landen als Ethiopië en Tanzania twee tot drie keer meer uit eigen zak betalen dan wat ze krijgen van de internationale gemeenschap. Om hun bevolking te beschermen moeten ze wel, ook al dragen ze geen verantwoordelijkheid voor het klimaatprobleem. Budgetten die voor gezondheid en onderwijs konden ingezet worden gaan nu volledig op aan milieumaatregelen.

“Er is een voortdurende tweestrijd tussen klimaatbeleid en ontwikkelingssamenwerking”, zegt **Harro van Asselt**. Hij

is onderzoeker in internationaal en Europees klimaatbeleid bij het Stockholm Environment Institute (SEI) in Oxford. “Het dilemma tussen aanpassings- en mitigatieprogramma’s is groot (zie kader p. 19). Om de hoogste noden te lenigen zetten vele arme landen vooral in op aanpassingsprogramma’s. Donoren van ontwikkelingshulp geven prioriteit aan mitigatie omdat een dergelijk beleid nog andere positieve neveneffecten heeft. Klimaatverandering is immers niet alleen een milieuprobleem. Lokale luchtvervuiling heeft een directe impact op de volksgezondheid en stijgende temperaturen brengen de voedselzekerheid in het gedrang. Daarom is het een verstandige keuze om onze economie drastisch te hervormen (mitigatie) en niet enkel in te zetten op aanpassingsmaatregelen.” Bij de

© VLADSOGODEL - FOTOLIA

meeste landen is dat begrip er, zegt Hanne Knaepen, maar er zijn veel belangen in het spel. "Afrika heeft geprobeerd om als één continent een gemeenschappelijke positie in te nemen, maar de grote diversiteit van arme landen enerzijds en OPEC- en BASIC-landen anderzijds, maakt een eenheidspolitiek bijzonder moeilijk. Bovendien wil de politieke logica nu eenmaal dat je geen stemmen wint met klimaat. Klimaat vertalen in voedselzekerheid en energievoorziening werkt wel, omdat die druk concreet wordt gevoeld."

Vinger aan de pols

Armoedebestrijding is een van de sterkste drijfveren voor milieuoctie, maar dat België zijn toekomstige ontwikkelingsbeleid enkel op Afrika, de allerarmste landen en fragiele staten wil toespitsen en de *middle income countries* (MIC's) schrapt, is vanuit milieuzorg én duurzame ontwikkeling niet het beste idee, meent **Bruno Verbist**, KU-Leuven-onderzoeker in tropische land- en bosbouw voor Klimos*. "De MIC's kennen een grote industrialisering en daar kunnen milieumaatregelen de grootste impact

hebben. De expertise die België opbouwt om landen met een prangende milieuzorg te ondersteunen, is van groot belang om later fragiele staten die naar een *middle income*-status evolueren te kunnen helpen. We moeten de vinger aan de pols blijven houden, ons palet van expertise en nuttige hulp moet breed genoeg zijn om pertinent te blijven. Het klopt dat in fragiele staten, die vaak in Afrika liggen, een groter aandeel van de bevolking in armoede leeft, maar in absolute cijfers zijn er meer armen in Azië." Door een puur sectoriële aanpak vallen

“We moeten ontschotten, uit onze sector breken en de signalen van anderen opvangen.”

milieu- en ontwikkelingsinitiatieven vaak tussen wal en schip, aldus Bruno Verbist. “Een herbebossingsproject dat gefinancierd wordt binnen het frame ‘energie’ voor brandhoutvoorziening kan ook heel wat andere neveneffecten genereren: positieve zoals koolstofopslag, toename van de biodiversiteit, ... maar ook negatieve omdat de druk op land kan toenemen. Een ander voorbeeld is biogas. Voor families met vee levert dit op huishoudniveau niet enkel energie, maar ook een gehygiëniseerde mest en na aansluiting van toiletten ook een oplossing voor sanitatie. Het feit dat dit drie sectoren (energie, landbouw en gezondheid) beslaat, past niet in de huidige sectoriële benadering. Vanuit een puur energieperspectief wordt nog vaak gekozen voor technologieën met zelfs negatieve neveneffecten, maar waarbij sneller resultaat kan geboekt worden. Een geïntegreerde aanpak met langetermijnvisie ontbreekt vaak. De Belgische Ontwikkelingssamenwerking DGD heeft milieu nu als transversaal thema

gedefinieerd. In welke mate zal dit tot meer geïntegreerde programma's leiden? Ontschotten, uit je sector breken en de signalen van anderen opvangen, daar moeten we naartoe.”

Momentum

Ook Jan Wyckaert pleit voor een ontwikkelingsdenken dat uitgaat van complexiteit. “Alle beleidsdomeinen die een impact hebben op de ecologische voetafdruk (mobiliteit, economie, vrije tijd, wonen, landbouw en voeding, ...) moeten van duurzaamheid doordrongen worden. Alles is verbonden, het beleid vraagt om transversaliteit. Ook een ngo als Vredeseilanden zal de omkeer naar een wereldwijde duurzame landbouw moeten vertalen naar een nieuw organisatie- en samenwerkingsmodel. Vredeseilanden zet daarom multi-actorpartnerschappen op, waarbij koplopers uit alle sectoren innovatieve en duurzame modellen uitdenken om de brede

Bruno Verbist

Vredeseilanden duwt de boer in de cockpit

Vredeseilanden heeft zich gebogen over de vraag hoe in 2050 9 miljard mensen gevoed moeten worden in een context van 70% stedelijke bevolking, klimaatopwarming, grondstoffenschaarste, verminderde biodiversiteit en buitensporige CO₂-uitstoot. Ons huidige systeem overschrijdt de biofysische grens gigantisch en stoot bovendien miljoenen boeren door schaalvergroting en prijzenoorlogen uit de stiel. Op die ecologische en sociale problematiek kunnen boeren echter zelf het antwoord bieden: door als goed georganiseerde en internationaal ondersteunde familiale boeren hun land te bewerken vanuit de rentmeesterschapsidee zijn zij in staat om de stijgende stedelijke bevolking op duurzame wijze te voeden. Internationale zwaargewichtinstanties als de IAASTD komen tot diezelfde conclusie: familiale landbouw heeft een onmiskenbaar ecologisch surplus, garandeert economische winst en verzekert een directe verbondenheid met de aarde. In dit model zijn boeren niet langer slachtoffer, maar zitten ze in de cockpit van het wereldgebeuren.

“Alle beleidsdomeinen die een impact hebben op de ecologische voetafdruk moeten van duurzaamheid doordrongen worden.”

meer weten

Internet

Klimos : een interuniversitair platform dat onderzoek doet naar klimaatsverandering en milieuzorg in ontwikkelingssamenwerking.

ECDPM : The European Centre for Development Policy Management

SEI : Stockholm Environment Institute

IAASTD: The International Assessment of Agricultural Knowledge, Science and Technology for Development

Oxfam

Vredeseilanden

maatschappelijke uitdagingen aan te gaan, in de hoop het beleid en andere actoren te inspireren. Steeds vaker staat het Zuiden in dit duurzaamheidsdenken verder dan het Noorden. Daarom zal Vredeseilanden van zijn landenkantoren autonome netwerk-kantoren voor kennisontwikkeling maken, die elkaar bestuiven in functie van meer en betere kennis. We zitten op een momentum in de geschiedenis. We verbreken een ecologisch evenwicht, maar tegelijk groeit er een collectief bewustzijn, dat ondersteund wordt door technologische vooruitgang.” Boeiende tijden.

SYLVIE WALRAEVENS

